

Bây giờ thì người Trường Dục (xã Hiền Ninh, huyện Quảng Ninh, tỉnh Quảng Bình) và dòng họ Trương ở trong làng đã hiểu rõ tường tận hơn về lịch sử hình thành và những truyền thống tốt đẹp của làng và dòng họ mình. Cả làng, cả dòng họ đều trân trọng và xem cuốn sách *Địa chí Trường Dục* của tác giả Trần Văn Chương, do Nhà xuất bản Khoa học xã hội công bố, như là một bảo vật của làng, của đời. Gọi là “khảo cứu, nghiên cứu”, bởi vì cả cuốn sách dày 620 trang, khổ 18 x 24 là một công trình mang đầy tính nghiên cứu, đầy sức sáng tạo, với tư liệu phong phú và phong cách thể hiện tốt, có tính nghệ thuật, vừa khách quan khoa học, vừa có hình tượng, giàu cảm xúc của văn chương, có sức lôi cuốn người đọc...

theo Nguyễn Hoàng vào Nam, được giao làm Trấn thủ dinh Quảng Bình đầu tiên dưới thời chúa Nguyễn Hoàng, định cư tại làng Trường Dục và trở thành thủy tổ của dòng họ Trương Phúc ở đây. Lốp lốp con, cháu của ông kế tiếp nhau làm rạng danh làng quê và dòng họ. Đó là: Trương Phúc Phấn - hậu duệ của Trương Quý Công, sinh ra tại làng Trường Dục “võ nghệ, tài lược hơn người”, theo cha làm đến chức Cai cơ. Năm 1630, Trương Phúc Phấn giữ chức Trấn thủ dinh Bố Chính (dinh Ngói), là người có công lớn bảo vệ lũy Trường Dục, quân Trịnh đánh mãi không được gọi ông là “Phấn cố trì” (Phấn giữ thành). Trương Phúc Cương, người có nhiều công lao trong các trận chiến ở Quảng Bình, là bề tôi thân cận của chúa Nguyễn Phúc Thái (Trần), được

NGƯỜI MANG NẶNG TÂM HUYẾT VỚI LÀNG VÀ DÒNG HỌ

KIM CƯƠNG

Đọc *Địa chí Trường Dục*, độc giả nói chung và người Trường Dục càng hiểu thêm về tiến trình lịch sử phát triển của một làng quê gắn chặt với tiến trình phát triển của dân tộc qua các thời đại, càng thêm tự hào với truyền thống của quê hương, đất nước. Người đọc càng hiểu thêm về truyền thống rất đáng tự hào của nhiều dòng họ đã nổi danh với nhiều danh nhân tiếng thơm muôn đời.

Đọc *Địa chí Trường Dục*, người đọc khắp nơi càng cảm phục với một làng bé nhỏ, chưa đầy 2.000 dân, nằm bên dòng sông Long Đại mà đã sản sinh ra nhiều người tài giỏi. Quả là “Nhân tài vốn do địa khí vun đúc, địa khí nhờ nhân tài mà phát lộ”⁽¹⁾. Từ khi Danh tướng Trương Công Đà (sau được ban chữ “Phúc” thành Trương Phúc Đà) người huyện Tống Sơn, tỉnh Thanh Hóa làm quan dưới triều vua Lê Anh Tông (1556-1573)

chúa đặc biệt tin dùng. Năm 1689, Trương Phúc Cương được phong giữ chức Trấn thủ Cự dinh. Trương Phúc Hùng “kiêu dũng, thường đi trước hãm trận, đi đến đâu giặc dạt đến đó”. Ông từng được phong làm Trấn thủ dinh Bố Chính, dinh Quảng Bình, Đốc chiến quân cơ. Trương Phúc Phan được nuôi dưỡng trong dòng dõi võ - người kế tục sự nghiệp của Nguyễn Hữu Cảnh mở cõi phương Nam, làm Trấn thủ dinh Trấn Biên, cai quản vùng Đông Nam Bộ, là người có công đánh đuổi quân Anh, giải phóng Côn Đảo, thiết lập chủ quyền biển đảo Phú Quốc - Thổ Chu (1703). Dòng họ Trương ở làng Trường Dục cứ thế mà phát triển nhiều chi, nhiều nhánh và nổi danh. Về sau có Trương Doãn Hoàn - gia đình “Nhất Cử nhân, tam Tú tài”, trong đó có Cử nhân Trương Triệu Bích là vị Lang trung Lễ bộ, công minh, liêm chính. Trương Vĩnh Ký là một nhà văn, nhà ngôn ngữ học, nhà giáo dục học, và khảo

cứu văn hóa tiêu biểu của Việt Nam trong thế kỷ 19. Ông Trương Vĩnh Ký là người am tường và có cống hiến lớn trên nhiều lĩnh vực văn hóa cổ kim Đông Tây, nên được kết nạp làm thành viên thứ 18 của hội “Savants du Monde”, một hội gồm nhiều nhà khoa học, văn học Pháp; để lại hơn 100 tác phẩm về văn học, lịch sử, địa lý, từ điển và dịch thuật,... Riêng đối với nền Báo chí Quốc ngữ Việt Nam, ông Trương Vĩnh Ký được coi là “ông tổ nghề báo”, bởi ông chính là người sáng lập, là Tổng biên tập tờ báo quốc ngữ đầu tiên mang tên là Gia Định báo...

Song song với họ Trương, *Địa chí làng Trường Dục* ghi nhận công lao xây dựng làng và nhiều danh nhân của các dòng họ Trần (gốc Phan Xá), họ Trần (gốc Trần Xá), họ Nguyễn (gốc Nguyệt Áng), họ Lê (một trong ba dòng khai khẩn của làng); họ Hoàng (cũng là vị tổ khai khẩn), họ Trần (gốc Triệu Phong, Quảng Trị). Các dòng họ đã cùng nhau chung sức xây dựng làng từ buổi sơ khai cho đến hôm nay. Di tích 3 miếu thờ 3 dòng họ tiên hiền khai khẩn (Trương, Lê, Hoàng) trở thành dấu ấn tâm linh thiêng liêng của làng.

Từ sau ngày Cách mạng tháng Tám năm 1945 đến nay, người làng Trường Dục tự hào có thêm nhiều người con ưu tú làm rạng danh quê hương. Đó là 43 liệt sĩ đã anh dũng hy sinh để bảo vệ Tổ quốc, trong đó có 5 gia đình có 2 con là liệt sĩ. Thêm nhiều người con của làng vinh dự giữ các chức vụ cao như bà Trương Thị Mai, từng giữ các chức vụ Ủy viên Thường vụ Quốc hội, Chủ nhiệm Ủy ban các vấn đề xã hội của Quốc hội, nay là Ủy viên Bộ Chính trị Ban chấp hành Trung ương Đảng, Trưởng Ban Dân vận Trung ương. Ông Trương Văn Dịch nguyên là Bí thư Tỉnh ủy Quảng Bình, Phó Tổng biên tập báo Nhân dân. Ông Trương Văn Quát, nguyên là Trưởng ty Công an Quảng Bình và Bí thư Huyện ủy huyện Quảng Ninh... Một làng nhỏ mà đã có một Giáo sư tiến sĩ, 6 Phó giáo sư tiến sĩ, 13 tiến sĩ, 41 thạc sĩ, 237 cử nhân, 8 đại tá, 5 thượng tá, 8 trung tá... và nhiều người giữ các chức vụ quan trọng trong lực lượng vũ trang nhân dân, trong các cơ quan Nhà nước và các doanh nghiệp...

Phó giáo sư, Tiến sĩ sử học Nguyễn Hữu Chí, nguyên là Vụ trưởng Vụ Giáo dục - Đào tạo Ban Tuyên giáo Trung ương đã viết: “Với *Địa chí Trường Dục*, tác giả đã minh chứng khách quan cho thành ngữ “Địa linh nhân kiệt” và “Người ta hoa đất” được thăng hoa trên quê hương Trường Dục, một quê hương trải nhiều gian khó, nhưng thời nào cũng có nhiều anh tài phát tiết tỏa sáng ở mọi miền đất nước”⁽²⁾.

Câu chuyện về cuốn *Địa chí Trường Dục* được tác giả bộc bạch trong “Đôi lời muốn nói - thay lời tựa” là: “Vào một ngày đầu xuân Canh Dần (2010), ông Trương Văn Thoan đến thăm, trong câu chuyện, ông ngỏ lời nhờ tôi viết giúp làng Trường Dục cuốn *Địa chí Trường Dục*. Ông tâm sự: “...Giờ tôi đã sắp 75 tuổi rồi, hơn chục năm nghỉ hưu, ở xa quê nhưng luôn hướng về quê, nên có gì giúp làng tôi là tôi đều vận động đồng hương và cố gắng hết sức mình, hết lòng. Nay tôi mong ước làm sao làng có cuốn địa chí để mai sau con cháu khỏi quên quá khứ ông cha. Anh giúp tôi với!”

Với ông Trương Văn Thoan, người đã từng nhập ngũ vào lực lượng Công an nhân dân vũ trang, canh giữ giới tuyến bên bờ Bắc sông Hiền Lương, từ những ngày đầu lực lượng Công an nhân dân vũ trang thành lập (1959). Trải qua hơn nửa thế kỷ đảm nhiệm nhiều chức vụ và công việc phục vụ đất nước, phục vụ nhân dân, đến khi được nghỉ hưu, trong tâm ông luôn mong muốn có được một cuốn địa chí của làng để cho con cháu biết truyền thống của làng và ông đã tự nguyện khởi hành vừa sưu tầm tư liệu, vừa tìm người viết. Khi gặp Trần Văn Chương, ông vừa trao một tập vở kẻ ô ly bản viết tay “Kể chuyện làng Trường Dục” của ông Trương Thiên Khâm, vừa nói: “Anh cứ mạnh dạn viết. Thiếu gì ta tìm nấy. Anh cố làm sao giúp làng lý giải được mấy điều như sau: Làng Trường Dục có từ bao giờ? Quan hệ hai làng Trường Dục, Xuân Dục ngày xưa như thế nào? Có phải một làng Trường Dục tách ra không và tách ra lúc nào? Làng có ba vị khai khẩn là Trương Quý Công, Lê Quý Công, Hoàng Quý Công, ba ngôi mà vẫn còn nguyên, hàng năm làng xúi, làng thờ, vậy ba ngài đến lúc nào? Ở đâu đến?”

Các họ Trương, Lê, Hoàng bây giờ có phải là hậu duệ của các ngài không? Vì sao sử sách gọi Lũy Trường Dục mà lại không qua đất làng Trường Dục hiện nay? Vì sao các cụ ngày trước đất Trường Dục là dư khí Thần Đình? Trường Dục có những nhân vật nào nổi tiếng? Nhân dân Trường Dục hưởng ứng Cách mạng tháng Tám và tham gia hai cuộc kháng chiến chống Pháp và chống Mỹ cứu nước như thế nào?..."

Lần tìm để lý giải từng câu hỏi đó, vừa cùng thôn đi khắp nơi vận động con cháu đóng góp, vừa tự mình góp công góp của xây dựng nâng cấp khu lăng mộ Đại tướng và ba miếu thờ ba vị khai khẩn làng, ông Trương Văn Thoan đã cùng tác giả tìm kiếm mua và đọc hàng chục cuốn sách có liên quan như: Ô Châu cận lục, Trịnh Nguyễn diễn chí, Phủ biên tạp lục, Đại Nam liệt truyện, Đại Nam nhất thống chí, Các triều đại Việt Nam, Biên niên sử Việt Nam, Trần Nhân tiên liệt biểu, Địa chí Hà Trung... Hết đọc, nghĩ ghi chép, ông lại dẫn đưa tác giả ra Ninh Bình, Thanh Hóa, về thôn Hoàng Vân và thôn Gia Miêu Ngoại để tìm cội nguồn dòng họ Trương Công Đà, rồi vào Huế, vào thành phố Hồ Chí Minh và hàng chục tỉnh thành trong nước. Nghe ở đâu có liên quan đến dòng họ Trương là hai ông đến sưu tầm tư liệu. Tình yêu làng và dòng họ như càng tăng thêm sức mạnh, vượt lên cái tuổi 75, ông cố gắng hết mình, làm đủ mọi việc khi tác giả yêu cầu. Chặng đường vất vả, khó khăn bước đầu tưởng như sắp qua, niềm vui đang dâng trào lên trong từng trang bản thảo, thì tác giả bị kẻ gian đột nhập vào nhà lấy trộm mất máy tính. Toàn bộ dữ liệu sưu tập và bản thảo đã bị mất. Sửa lại máy tính bàn, khôi phục lại trí nhớ, Trần Văn Chương lại ngồi viết suốt cả ngày đêm suốt ba tháng. Ông luôn có mặt bên cạnh tác giả động viên. Nhưng rồi, máy tính bàn lại hỏng. "Cuộc chiến" cứ lặp đi lặp lại ba lần như vậy. Trong cơn vô vọng, ông bày ra cách rủ Trần Văn Chương tiếp tục vào lại các tỉnh phía Nam sưu tầm tư liệu. Cuộc hành trình dài ngày qua 10 tỉnh, thành phố và Côn Đảo, đến các nhà thờ của Lễ Thành hầu Nguyễn Hữu Cảnh, nhà thờ Trương

Phúc Phan, nhà riêng và đền thờ của học giả Trương Vĩnh Ký - người để lại 118 cuốn sách với nhiều thứ tiếng, được phương Tây bình chọn là một trong 18 văn hào xuất sắc của thế kỷ XIX, được xem chương trình video clip ở khách sạn Sài Gòn - Côn Đảo phát liên tục suốt ngày đêm 10 tập phim tài liệu, trong đó có giới thiệu công lao của Thái bảo Quốc công Trương Phúc Phan... Chuyển đi bổ ích, mang tính thư giãn, đã tăng thêm sinh khí và trách nhiệm cho tác giả, tạo điều kiện cho tác giả hoàn thành "*Địa chí Trường Dục*". Chính tác giả đã viết: "Ông Trương Văn Thoan là người tôi hàm ơn vì sự quan tâm ông dành cho tôi... Điều ông tâm sự là muốn được thấy cuốn sách thành hiệu. Thế là tôi phải cố gắng và đã đến đích. Thật hoan hỷ!"

Do hạn chế về tư liệu và thời gian nên sách *Địa chí Trường Dục* còn để lại một số thiếu sót, một số gia đình, họ tộc chưa được thống kê đầy đủ, có một số sai lệch nhưng về cơ bản đã phản ánh bức tranh toàn cảnh về làng Trường Dục từ ngày lập làng đến nay. Hy vọng những khiếm khuyết sẽ được bổ sung, chỉnh lý cho những lần tái bản.

Địa chí Trường Dục đã được xuất bản năm 2015, là niềm vui lớn nhất trong cuộc đời ông Trương Văn Thoan vừa tròn 78 tuổi. Ông đã viết lên trang đầu của cuốn sách: "Sách chứa đựng lòng tôi - Sách để cho gia đình - Sách để cho dòng họ - Sách để cho làng xã - Sách để cho mọi người". Ông nói rằng: *Địa chí Trường Dục* ra đời là tâm nguyện lớn nhất của đời tôi và tôi đã phấn đấu hết mình cùng tác giả hoàn thành!". Và, tập sách *Địa chí Trường Dục* đã được xét tặng thưởng giải Lưu Trọng Lư lần thứ V (2011-2016). Ngày 30 tháng 12 năm 2016, Chủ tịch Ủy ban Nhân dân huyện Quảng Ninh đã ký Quyết định số 1099/QĐ-UB công nhận làng Trường Dục là Làng văn hoá cấp huyện giai đoạn 2014 - 2016 ■

K.C

(1): "Ô Châu cận lục", Dương Văn An, tr.127, Nxb Thuận Hóa, 2015

(2): Lời giới thiệu sách "*Địa chí Trường Dục*"